

Postupci radi utvrđivanja podrijetla djeteta u hrvatskom pravnom sustavu

Pehar, Maja

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:088419>

Rights / Prava: [In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-30**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

Pravni fakultet u Zagrebu
Katedra za obiteljsko pravo

Maja Pehar

**POSTUPCI RADI UTVRĐIVANJA PODRIJETLA DJETETA U HRVATSKOM
PRAVNOM SUSTAVU**

Diplomski rad

Mentor:

izv. prof. dr. sc. Ivan Šimović

Zagreb, srpanj 2023.

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. PRAVA DJECE	2
3. UTVRĐIVANJE PODRIJETLA DJETETA	5
3.1. Podrijetlo djeteta od majke.....	5
3.2. Podrijetlo djeteta od oca.....	6
3.3. Podrijetlo djeteta začetog medicinski potpomognutom oplodnjom	13
4. POSEBNOST SUDSKOG POSTUPKA U MATERNITETSKIM I PATERNITETSKIM SPOROVIMA	14
5. PRAKSA EUROPSKOG SUDA ZA LJUDSKA PRAVA U POSTUPCIMA UTVRĐIVANJA OČINSTVA	16
5.1. Predmet Mikulić protiv RH.....	18
5.2. Predmet Krušković protiv RH.....	21
6. ZAKLJUČAK	23
7. LITERATURA.....	26

1. UVOD

Razdoblje ljudskog života u kojem je čovjek dijete¹ iznimno je važno za formiranje njegove osobnosti. Razvoju ljudske osobnosti pridonose razni faktori, a glavni među njima je obitelj kao temeljna društvena zajednica koja se nalazi pod osobitom zaštitom države². Kao pretpostavku obiteljskog života u pravilu podrazumijevamo podrijetlo djeteta iz obitelji. Upravo zbog toga obiteljsko je pravo reguliralo postupke utvrđivanja podrijetla djeteta od oca i majke. Tim se pravnim institutima jamči zaštita osnovnih ljudskih prava poput prava na poštovanje privatnog i obiteljskog života uređeno Konvencijom za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda³, u koje potpada i pitanje podrijetla djeteta te zaštita djetetovog prava na saznanje vlastitog podrijetla uređeno Konvencijom o pravima djeteta⁴. Saznanje djeteta o vlastitom podrijetlu, odnosno o tome tko su mu roditelji, važno je iz više razloga: emocionalnih, psiholoških, ali i radi nastanka međusobnih prava te obveza između djeteta i roditelja. Kao jedno od tih prava ističe se roditeljska skrb kao pravni odnos koji nastaje između roditelja i djeteta, u pravilu rođenjem djeteta te kao primaran odnos istinski potreban svakom djetetu kako bi razvoj njegove osobnosti bio cjelovit⁵. Kako bi dijete tu roditeljsku skrb ostvarilo prvi korak svakako je utvrditi njegovo podrijetlo od oca i majke. Ovaj rad usmjeren je na obiteljskopravnu problematiku navedenog temeljnog prava djeteta - prava na saznanje vlastitog podrijetla s posebnim naglaskom na utvrđivanje podrijetla od oca te postupke kojima se to pravo ostvaruje u hrvatskom pravnom sustavu.

¹ Čl. 1. Konvencije o pravima djeteta (1989.) navodi da je dijete svaka osoba mlađa od 18 godina, osim ako se punoljetnost ne sječe ranije po nacionalnim propisima. Narodne novine – Međunarodni ugovori, br. br. 12/93, 20/97, 4/98, 13/98.

² Čl. 62. Ustava Republike Hrvatske, Narodne novine, br. 56/90, 135/97, 08/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10, 05/14.

³ Čl. 8. Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, Narodne novine – Međunarodni ugovori, br. 18/97, 6/99, 14/02, 13/03, 9/05, 1/06, 2/10, 13/17.

⁴ Čl. 7. Konvencije o pravima djeteta (1989.), Narodne novine, Međunarodni ugovori, broj 12/1993.

⁵ Hrabar, Dubravka; Hlača, Nenad; Jakovac-Lozić, Dijana; Korać Graovac, Aleksandra; Majstorović, Irena; Čulo Margaletić, Anica; Šimović, Ivan; Obiteljsko pravo; Narodne novine (2021), str. 181.

2. PRAVA DJECE

Prava djece svrstavaju se u podvrstu ljudskih prava. Pripadaju svakom djetetu do njegove punoljetnosti, što je u hrvatskom zakonodavstvu dobna granica od 18 godina (čl. 117. st. 2. Obiteljskog zakona – dalje: ObZ).⁶ Kao što sama riječ upućuje, jedini ovlaštenici ostvarivati ta prava su upravo djeca te im ona pripadaju bez ikakva ograničenja. Razdoblje djetinjstva u kojem djeca trebaju zaštitu je kratkotrajno, ali su zato posljedice izostanka pravovremene i učinkovite zaštite dugotrajne i duboke⁷. Po samoj prirodi ljudskih odnosa, postoji tijesna povezanost između prava djece i obiteljskog okruženja. U pravilu, dijete odrasta u obitelji i stoga je najveći naglasak na odnosu djeteta s njegovim roditeljima. Pod pravima djece u obitelji razlikuju se prava neposredno vezana uz obitelj kao društvenu skupinu i prirodno okruženje djeteta i ona prava koja su vezana uz ostale članove njegove obitelji, a u prirodnoj interakciji djeteta s ostalim članovima obitelji⁸. Da je položaj djece u obitelji i prava koja ona imaju u obitelji i u vezi s obitelji od posebne važnosti prepoznala je društvena i međunarodna zajednica. Doneseni su mnogobrojni međunarodni dokumenti koji uređuju to područje kao što su Konvencija o pravima djeteta, Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, Europska konvencija o ostvarivanju djetetovih prava⁹, Konvencija o kontaktima s djecom¹⁰ i druge.

Najveći utjecaj pripisuje se Konvenciji o pravima djeteta (dalje: Konvencija) kao najvažnijem globalnom dokumentu važnom za društveni i pravni položaj djeteta. Usvojena je prihvatom Opće skupštine Ujedinjenih naroda 20. studenog 1989. godine. Konvenciju su ratificirale skoro sve svjetske države¹¹, tako i Republika Hrvatska na temelju notifikacije o sukcesiji. Time je postala dio unutarnjeg pravnog poretka po pravnoj snazi iznad zakona i drugih propisa¹². Države ugovornice obvezne su Odboru za prava djeteta podnositi redovita i dodatna izvješća o stanju prava djece na njenom području. Konvencija počiva na četiri međusobno

⁶ Obiteljski zakon, Narodne novine, br. 103/15, 98/19, 47/20, 49/23.

⁷ Hrabar, D. (2013), Nova procesna prava djeteta - europski pogled, Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske, IV(1), str. 66.

⁸ Hrabar, D. (1994), Prava djece u obitelji, Revija za socijalnu politiku, 1(3), str. 265.

⁹ Europska konvencija o ostvarivanju dječjih prava, Narodne novine – Međunarodni ugovori, br. 1/10, 3/10.

¹⁰ Konvencija o kontaktima s djecom, Narodne novine – Međunarodni ugovori, br. 7/08, 1/09.

¹¹ Konvencija nije ratificirana jedino u Sjedinjenim Američkim državama.

¹² Čl. 134. st. 1. Ustava RH glasi: „Međunarodni ugovori koji su sklopljeni i potvrđeni u skladu s Ustavom i objavljeni, a koji su na snazi, čine dio unutarnjega pravnog poretka Republike Hrvatske, a po pravnoj su snazi iznad zakona.“

povezana načela: pravo na razvoj, najbolji interes djeteta, pravo na izražavanje mišljenja te zabrana diskriminacije¹³.

Među izvorna prava djeteta ubrajaju se:

- pravo djeteta na život i zdravlje
- pravo da živi sa svojim roditeljima
- pravo na odgoj i obrazovanje
- pravo na saznanje vlastitog podrijetla i
- pravo na tjelesni, duševni i emocionalni razvoj.

Konvencija roditelje prepoznaje kao iznimno važne osobe u djetetovom životu. Roditelji su primarni odgojitelji kojima u interesu uvijek mora biti najbolji interes djeteta i zaštita njegove dobrobiti. Tako je pojam „najbolji interes djeteta“ postao pravni standard Konvencije što propisuje čl. 3. st. 1.: „U svim akcijama koje se odnose na djecu, bilo da ih poduzimaju javne ili privatne ustanove socijalne skrbi, sudovi, državna uprava ili zakonodavna tijela, najbolji interes djeteta mora imati prednost.“

Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (dalje: EKLJP), usvojena 1950. godine od strane Vijeća Europe, od velike je važnosti u pogledu ostvarivanja zaštite ljudskih prava (samim time i prava djece). Ratifikacijom EKLJP, države članice Vijeća Europe prenijele su dio svog suvereniteta na međunarodno, nadnacionalno, stalno sudsko tijelo- Europski sud za ljudska prava u Strasbourgu (dalje: Sud). Sud je nadležan odlučivati o zahtjevima koji se odnose na povredu građanskih i političkih prava predviđenih EKLJP, poštujući načelo supsidijarnosti, jer primarna zadaća zaštite ljudskih prava ostaje na državama članicama. Presude Suda obvezujuće su za državu u odnosu na koju su donesene, dok ostalim državama članicama nameću zahtjev uskladiti svoj zakonodavni okvir sa standardima ustanovljenim pravnom stečevinom Suda¹⁴. Sud je razvio opsežan skup sudske prakse koja se odnosi na prava djece. EKLJP jamči čitav niz prava od kojih za potrebe ovog rada ističu pravo na pošteno suđenje, pravo na poštovanje privatnog i obiteljskog života te pravo na djelotvoran pravni lijek¹⁵. Tako je i Republika Hrvatska više puta bila stranka pred Sudom o čemu će biti riječ u nastavku rada.

¹³ Hrabar, D. et al., *Obiteljsko pravo*, Narodne novine (2021), str. 199.

¹⁴ Hrabar, D. et al., *Obiteljsko pravo*, Narodne novine (2021), str. 493.

¹⁵ Čl. 6., čl. 8., čl. 13., Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda.

Kako bi dijete uopće moglo ostvariti svoja prava, potrebno ga je uvažiti kao aktivnog pravnog subjekta i omogućiti mu uključivanje u postupke u kojima se odlučuje o njegovim pravima i interesima, odnosno priznati mu procesnopravni položaj. Iz tog razloga, potrebna mu je stranačka i parnična sposobnost. Stranačka sposobnost odgovara na pitanje tko može biti stranka u postupku. Djetetu stranačka sposobnost pripada na temelju čl. 77. st. 1. Zakona o parničnom postupku¹⁶ koji navodi da stranka u postupku može biti svaka fizička i pravna osoba. Stranačka sposobnost je u uskoj uzajamnoj vezi s pravnim subjektivitetom, odnosno sposobnosti biti nositelj prava i obveza. Parnična sposobnost je sposobnost osobe utjecati na tijek građanskog sudskog postupka vlastitim očitovanjima volje. Osoba koja nema parničnu sposobnost, neće imati ni procesnopravno relevantnu volju, odnosno njena očitovanja neće proizvoditi procesnopravne učinke¹⁷. No, nedostatak procesnopravno relevantne volje nadomjestit će njezin zakonski zastupnik. Parnična sposobnost u korelaciji je s poslovnom sposobnosti - sposobnost vlastitim očitovanjem volje stjecati prava i obveze. Ukoliko izostaje poslovna sposobnost, u pravilu će izostati i parnična. Poslovna sposobnost fizičkih osoba može biti potpuna poslovna sposobnost, ograničena poslovna sposobnost i poslovna nesposobnost. Potpuna poslovna sposobnost stječe se punoljetnošću ili sklapanjem braka prije punoljetnosti. Iz navedenog proizlazi da su djeca, u pravilu, potpuno poslovno nesposobna te će, umjesto njih, u pravnom prometu volju očitovati zakonski zastupnik ili skrbnik. Ograničenu poslovnu sposobnost stječu djeca koja su navršila 15 godina života i koja su zaposlena te djeca koja su navršila 16 i ispunjavaju zakonom određene pretpostavke pa im zakon dopušta sklapati pojedine pravne poslove i preuzimati određene obveze. Zaključno, dijete će imati parničnu sposobnost u dijelu u kojem mu se priznaje i poslovna sposobnost¹⁸.

¹⁶ Zakon o parničnom postupku, SL SFRJ 4/77, 36/77, 6/80, 36/80, 43/82, 69/82, 58/84, 74/87, 57/89, 20/90, 27/90, 35/91, i NN 53/91, 91/92, 58/93, 112/99, 88/01, 117/03, 88/05, 02/07, 84/08, 96/08, 123/08, 57/11, 148/11, 25/13, 89/14, 70/19, 80/22, 114/22.

¹⁷ Uzelac, A., Rešetar, B. (2009), Procesni položaj djeteta i zastupanje djeteta u sudskom postupku, U: Rešetar, B. (ur.) Dijete i pravo. Osijek, Pravni fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, str. 166.

¹⁸ Hrabar, D. et al., Obiteljsko pravo, Narodne novine (2021), str. 195.

3. UTVRĐIVANJE PODRIJETLA DJETETA

Ostvarenje prethodno opisanog prava djeteta na saznanje vlastitog podrijetla bilo bi nezamislivo bez postojanja i provođenja postupaka radi utvrđivanja podrijetla djeteta od određene majke, odnosno oca. Osnovna pretpostavka, kako bi između roditelja i djeteta nastala međusobna prava i obveze, je ustanoviti podrijetlo djeteta.

3.1. Podrijetlo djeteta od majke

Pravni poredak regulira tko se smatra, odnosno tko jest majka djeteta. Iako su nošenje i rađanje djeteta vidljive činjenice, pravna sigurnost zahtijeva određenu regulaciju instituta majčinstva, odnosno njegova utvrđivanja (i osporavanja). Obiteljski zakon (dalje: ObZ) propisuje da se majčinstvo utvrđuje presumpcijom majčinstva te sudskom presudom. Tako, ObZ u članku 58. propisuje da se djetetovom majkom smatra žena koja ga je rodila¹⁹. Navedena oboriva presumpcija zamijenila je prijašnju neoborivu, koja je bila odraz široko primjenjivanog rimskog načela: *mater semper certa est*²⁰, odnosno da je majka djeteta uvijek poznata te da ona jest žena koja je dijete rodila. Zakonodavac je prepoznao potrebu uskladiti ObZ s razvojem biomedicinskih znanosti i reproduktivnih tehnologija te je neoboriva presumpcija majčinstva zamijenjena oborivom, što znači da je moguće dokazati da žena koja je dijete rodila nije njegova majka. Drugi način utvrđivanja majčinstva je sudskom presudom. Do potrebe za utvrđivanjem majčinstva sudskom presudom dolazi kada je riječ o nahočetu, djetetu koje je žena rodila i potom ostavila, bez ikakve prisutnosti treće osobe²¹. U pravilu,

¹⁹ Ustavni sud Republike Hrvatske (dalje: USRH) je odlučujući o prijedlozima za pokretanje postupka za ocjenu suglasnosti zakona s Ustavom Republike Hrvatske, na sjednici održanoj 18. travnja 2023. donio odluku unutar koje je utvrdio da odredba čl. 58. ObZ-a nije u skladu s Ustavom te ističe kako je načelo *mater semper certa est* „još od rimskog doba predstavljalo samorazumljivu i naravnopravnu kategoriju iz, po prirodi stvari, jasnog i vidljivog razloga – nošenja i rađanja djeteta kao nesporne činjenice.“ USRH dalje ističe kako pravna doktrina većinom zastupa razloge u korist navedenog načela te kako bi odredbe koje reguliraju tzv. reproduktivne tehnologije trebale biti uređene posebnim medicinsko-pravnim propisima kako bi se spriječilo dovođenje u pitanje koherentnosti sustava obiteljskopравnih odnosa roditelja i djece. Naime, odredba čl. 58. ObZ-a je još uvijek na snazi te je iz tog razloga analizirana u ovom radu, no njezina se izmjena očekuje u bliskoj budućnosti, s obzirom na to da prestaje važiti 31. prosinca 2023. godine. Odluka i Rješenje Ustavnog suda Republike Hrvatske broj: U-I-3941/2015 i dr. od 18. travnja 2023. i dva izdvojena mišljenja sudaca, par. 42-46, Narodne novine, br. 49/2023, (830), odluka, 8.5.2023.

²⁰ Petrak, M. (2013) Pravne regule "Mater semper certa est" i "Pater is est quem nuptiae demonstrant" u suvremenom kontekstu. U: Šalković, J. (ur.) Kanonsko pravo i medicina : izabrana pitanja. Zagreb, Glas Koncila, str. 181.

²¹ Hrabar, D. et al., Obiteljsko pravo, Narodne novine (2021), str. 116.

žena rađa u zdravstvenoj ustanovi te je prema čl. 11. Zakona o državnim maticama²² (dalje: ZDM) činjenicu rođenja djeteta dužna prijaviti zdravstvena ustanova. Međutim, ako je porod nastupio izvan zdravstvene ustanove ZDM obvezuje oca djeteta ili osobu u čijem je stanu dijete rođeno, majku kada za to bude sposobna, babicu ili liječnika koji je sudjelovao pri porodu da prijave rođenje djeteta. Ako navedenih osoba nema ili nisu mogle prijaviti rođenje, to je dužna učiniti osoba koja je za rođenje saznala. Iz navedenog proizlazi namjera zakonodavca da se majčinstvo prvotno utvrdi presumpcijom. Ukoliko taj način nije moguć, ObZ pruža mogućnost utvrđivanja sudskom presudom²³. Sudski postupak pokreće se tužbom. Da bi do postupka došlo, potrebno je da tužitelj zna koja je žena rodila dijete kako bi se biološka veza između majke i djeteta mogla identificirati. ObZ propisuje krug ovlaštenika²⁴ koji tužbu mogu podnijeti te u kojem roku. Rokovi su prekluzivni, što znači da protekom roka ovlaštenik gubi pravo na podizanje tužbe.

3.2. Podrijetlo djeteta od oca

Pravni poredak regulira i načine utvrđivanja očinstva. Podrijetlo djeteta od oca je, za razliku od podrijetla djeteta od majke, sporno u većem broju slučajeva. Kao što je navedeno, nošenje i rađanje djeteta su trećima vidljive činjenice, dok je začće djeteta intiman i osoban čin, u pravilu trećima skriven. ObZ člankom 60. propisuje da se očinstvo može utvrditi presumpcijom bračnog očinstva, priznanjem ili sudskom odlukom. Iako su pravni učinci braka i izvanbračne zajednice u ObZ-u gotovo u cijelosti izjednačeni²⁵, pravila koja se odnose na utvrđivanje podrijetla djeteta od oca kad se ono rodi za vrijeme trajanja braka roditelja (i određeno vrijeme nakon prestanka braka) ipak se razlikuju od pravila utvrđivanja očinstva

²² Zakon o državnim maticama, Narodne novine, br. 96/93, 76/13, 98/19, 133/22.

²³ USRH je u svojoj odluci (vidi bilj. 19) kritizirao izostavljanje instituta priznanja majčinstva. USRH u par. 46.1. ističe kako su učinci čl. 59. ObZ-a neustavni jer je presumiranoj majci djeteta uskraćena mogućnost da se njezino majčinstvo utvrdi priznanjem. Time se potencijalnoj majci, a i djetetu, otežava razrješavanje njihovih osobnih stanja i obiteljskih odnosa, osobito ostvarivanje prava djeteta da što jednostavnije i brže sazna svoje porijeklo.

²⁴ Čl. 59. st. 2. ObZ-a navodi da tužbu radi utvrđivanja majčinstva može podnijeti dijete, žena koja sebe smatra majkom djeteta ili centar za socijalnu skrb.

²⁵ Izvanbračna zajednica je zajednica neoženjenog muškarca i neudane žene koja traje najmanje tri godine ili kraće ako je u njoj rođeno zajedničko dijete ili je nastavljena sklapanjem braka. Bračna i izvanbračna zajednica potpuno su izjednačene u pogledu učinaka.

U čl. 11. st. 2. ObZ propisuje: „Izvanbračna zajednica koja ispunjava pretpostavke iz stavka 1. ovog članka stvara osobne i imovinske učinke kao bračna zajednica te se na nju na odgovarajući način primjenjuju odredbe ovog Zakona o osobnim i imovinskim odnosima bračnih drugova, odnosno odredbe drugih zakona kojima se uređuju odnosi u poreznim stvarima, osobni, imovinski i drugi odnosi bračnih drugova.“

izvanbračno rođenog djeteta. Shodno tome, bračno očinstvo utvrđuje se presumpcijom, dok se izvanbračno očinstvo utvrđuje priznanjem ili sudskom presudom u sudskom postupku. Svrha odvajanja načina utvrđivanja bračnog i izvanbračnog očinstva nije diskriminacija izvanbračnih zajednica (koja je, između ostalog, zakonom zabranjena²⁶) već pojednostavljeno utvrđivanje podrijetla djeteta od oca s obzirom da majčin muž najčešće i jest biološki otac djeteta.

Kada je riječ o presumpciji bračnog očinstva, radi se o oborivoj pretpostavci da dijete rođeno za vrijeme trajanja braka ili u razdoblju do 300 dana nakon prestanka braka, potječe od majčinog muža kao njegova oca. Vremenski period od 300 dana uključen je u presumpciju iz razloga što porođaj obično uslijedi između 274. i 280. dana od začeća²⁷ te se na taj način štiti bračno očinstvo djeteta koje je začeto neposredno prije prestanka braka. Prestane li majčin brak, a ona u roku od sljedećih 300 dana od prestanka ranijeg braka sklopi novi brak s drugim muškarcem, presumpcija očinstva će ići u korist majčinog kasnijeg muža. Zbog pravne sigurnosti te mogućnosti usklađivanja stvarnog i pravnog stanja, ukoliko majčin kasniji muž smatra da dijete nije njegovo, on svoje očinstvo može osporavati. Nadalje, ObZ daje mogućnost trećem muškarcu koji se smatra ocem djeteta rođenog u braku ili u roku od 300 dana od prestanka braka razvodom ili poništajem, da prizna svoje očinstvo, ali samo uz pristanak majke i majčina muža. Ukoliko potrebni pristanci izostanu, nastavlja se primjena presumpcije bračnog očinstva²⁸. Jednak scenarij priznanja očinstva od strane trećeg muškarca moguć je ako majka nakon prestanka braka smrću u roku od 300 dana sklopi novi brak, kada će za priznanje očinstva biti potreban pristanak majke i njezina muža iz aktualnog braka²⁹.

Kada dijete ne stekne bračni status jer njegovi roditelji nisu u braku niti je ono rođeno za vrijeme braka ili u razdoblju do 300 dana od njegova prestanka, ono stječe izvanbračni status, što znači da se njegovo očinstvo utvrđuje u posebnom postupku. Radi se o postupku priznanja

²⁶ Čl. 3. ObZ.

²⁷ Zakon je propisao rok od 300 dana kako bi zahvatio situacije u kojima trudnoća traje duže, odnosno kada je riječ o prenesenoj trudnoći. Hrabar, D. et al., Obiteljsko pravo, Narodne novine (2021), str. 121.

²⁸ Naime, USRH je u svojoj odluci (vidi bilj. 19, par. 47-50) utvrdio da odredba čl. 61. st. 3., 4. i 5. ObZ-a nije u skladu s Ustavom RH jer se u st. 3. i 4. radi o iznimkama od presumpcije bračnog očinstva te se tim iznimkama ne presumira, već preispituje i ponovno utvrđuje očinstvo djeteta u korist treće osobe, odnosno muškarca koji sebe smatra ocem djeteta. Takvim priznanjem postaje upitan pravni temelj za brisanje upisanog bračnog očinstva te novi upis očinstva, osobito ako se uzme u obzir okolnost da se materijalno-pravne i procesno-pravne pretpostavke za utvrđivanje i osporavanje očinstva razlikuju. Čl. 61. st. 5. ukinut je zbog funkcionalne povezanosti sa st. 3. i 4. istog članka. Navedena odredba još uvijek je na snazi te je iz tog razloga analizirana u ovom radu, no njezina se izmjena očekuje u bliskoj budućnosti, s obzirom da prestaje važiti 31. prosinca 2023. godine.

²⁹ Čl. 61. st. 2. i 3. ObZ.

očinstva i postupku utvrđivanja sudskom presudom. Institut priznanja očinstva je jednostrani pravni akt kojim izjavu volje daje osoba koja sebe smatra ocem djeteta u postupku i na način utvrđen zakonom³⁰. Svrha instituta priznanja je da se dobrovoljnom izjavom volje na što jednostavniji način utvrdi očinstvo izvanbračno rođenom djetetu³¹. Kako bi se spriječile zloupotrebe ovog instituta, priznanje očinstva je neopozivo³², odnosno učinci priznanja mogu se poništiti samo u sudskom postupku radi osporavanja očinstva. Očinstvo može priznati punoljetna osoba neovisno o svojoj poslovnoj sposobnosti, maloljetna osoba koja je navršila 16 godina, ako je sposobna shvatiti značenje i pravne posljedice priznanja te maloljetna osoba mlađa od 16, uz suglasnost zakonskog zastupnika³³. U prilog namjeri za što jednostavnijim postupkom priznanja govori širok krug tijela nadležnih za primitak izjave o priznanju. Očinstvo se može priznati pred matičarom, centrom za socijalnu skrb, sudom, konzularnim uredom ili diplomatskim predstavništvom Republike Hrvatske te u oporuci. Primitkom priznanja, nadležna tijela dužna su bez odgode dostaviti primjerak zapisnika³⁴ matičaru nadležnom za upis djeteta u maticu rođenih. Kada matičar primi spomenuti primjerak zapisnika, po službenoj dužnosti pokreće postupak pribavljanja pristanaka na dano priznanje očinstva (ako je zapisnik stigao bez potrebnih pristanaka i suglasnosti). Rok za davanje pristanaka i suglasnosti je 15 dana od dana dostave poziva. Dakle, kako bi se proveo upis priznanja očinstva potreban je pristanak punoljetne majke neovisno o njezinoj poslovnoj sposobnosti, maloljetne majke starije od 16 godina, ako je sposobna shvatiti značenje i pravne posljedice pristanka, pristanak maloljetne majke mlađe od 16, uz suglasnost njezinog zakonskog zastupnika, pristanak djeteta koje je navršilo 14 godina, a kojemu se očinstvo priznaje te, već spomenuti pristanak majke i njezina muža ako očinstvo priznaje treći muškarac koji sebe smatra ocem djeteta. Ako majka nije živa ili je nepoznatog boravišta najmanje dva mjeseca, pristanak za priznanje očinstva tražit će se od djetetova skrbnika uz prethodno odobrenje centra za socijalnu skrb i djeteta koje je navršilo 14 godina, a kojemu se očinstvo priznaje³⁵. Iz zakonskih odredbi proizlazi namjera zakonodavca da omogući djetetu da izrazi svoj stav i mišljenje kada je riječ o stvarima koje se na njega odnose, što je u skladu

³⁰ Hrabar, D. et al., *Obiteljsko pravo*, Narodne novine (2021), str. 125.

³¹ Iako zakon propisuje iznimku kada se očinstvo može priznati i djetetu rođenom u braku uz pristanak majke i majčinog muža.

³² Čl. 65. st. 1. ObZ.

³³ Čl. 63. st. 1. ObZ.

³⁴ Čl. 76. st. 1. Zakona o općem upravnom postupku (Narodne novine, br. 47/09, 110/21) propisuje da se o usmenoj raspravi, očevidu ili drugoj važnijoj radnji u postupku te o važnijim usmenim izjavama stranaka ili trećih osoba u postupku sastavlja zapisnik. Dakle, očinstvo se priznaje na zapisnik koji je javna isprava.

³⁵ Čl. 64. st. 1. i 3. ObZ.

s čl. 12. Konvencije o pravima djeteta³⁶. Nadalje, pristanak majke se (kada je živa i poznatog prebivališta), sasvim razumno i logično, uvijek traži, jer se polazi za time da majka djeteta najbolje zna tko je njegov otac. Nakon pribavljenih pristanaka tj. suglasnosti, matičar upisuje podatke o ocu u maticu rođenih. Matičar u roku od 30 dana od dana priznanja obavještava muškarca koji je očinstvo priznao o tome jesu li potrebni pristanci pribavljeni. Dakako, postoji mogućnost da oni izostanu tj. da budu uskraćeni. U tom slučaju, matičar ne upisuje priznavatelja kao oca djeteta te priznavatelju od trenutka obavijesti da pristanak na njegovo priznanje nije pribavljen, počinje teći rok za podnošenje tužbe radi utvrđivanja očinstva.

Može se dogoditi da prilikom upisa rođenja djeteta u maticu rođenih izostane podatak o ocu djeteta, odnosno da taj podatak majka ne želi dati. U takvoj je situaciji matičar dužan upozoriti i upoznati majku s pravom djeteta da zna tko su mu roditelji, odnosno tko mu je otac i postupcima koji se u tom slučaju mogu poduzeti. Iako ObZ nalaže matičaru i centru za socijalnu skrb da provedu određene postupke kako bi se podatak o ocu pokušao saznati, ne postoji pravni put kojim bi se majku moglo prisiliti da taj podatak i otkrije. Radi se o sukobu dvaju temeljnih ljudskih prava - prava na poštovanje privatnog i obiteljskog života³⁷ te u drugu ruku prava djeteta da zna tko su mu roditelji i da uživa njihovu skrb³⁸. Majka može matičaru na zapisnik izjaviti koga smatra djetetovim ocem te će se njezina izjava smatrati pristankom na priznanje očinstva. Ukoliko majka odbije dati izjavu, dijete će se upisati u maticu rođenih bez podataka o ocu, a matičar će odmah obavijestiti centar za socijalnu skrb. Nadalje, centar za socijalnu skrb će uputiti majku da bi radi dobrobiti vlastitog djeteta trebala izjaviti koga smatra njegovim ocem te joj ponuditi pomoć u ostvarivanju djetetovih prava na način da će centar za socijalnu skrb, ako majka da pisanu suglasnost, kao zastupnik djeteta, pokrenuti postupak radi utvrđivanja očinstva³⁹. Ukoliko pokušaj centra za socijalnu skrb da sazna podatak o ocu bude uspješan, pozvat će imenovanu osobu u roku od 15 dana. Ako se imenovani muškarac odazove i prizna očinstvo, centar za socijalnu skrb će primjerak zapisnika o majčinoj izjavi koga smatra djetetovim ocem uz primjerak zapisnika o priznanju očinstva dostaviti matičaru radi upisa očinstva u maticu rođenih. Postoji mogućnost da se

³⁶ Čl. 12. st. 1. i 2., Konvencije o pravima djeteta: „1. Države stranke osigurati će djetetu koje je u stanju oblikovati vlastito mišljenje, pravo na slobodno izražavanje svojih stavova o svim stvarima koje se na njega odnose, te ih uvažavati u skladu s dobi i zrelošću djeteta. 2. U tu svrhu, djetetu se izravno ili preko posrednika, odnosno odgovarajuće službe, mora osigurati da bude saslušano u svakom sudbenom i upravnom postupku koji se na njega odnosi, na način koji je usklađen s proceduralnim pravilima nacionalnog zakonodavstva.”

³⁷ Pravo na poštovanje privatnog i obiteljskog života, zajamčeno je čl. 8.1. Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda.

³⁸ Riječ je o jednom od temeljnih prava djeteta koje propisuje Konvencija o pravima djeteta u čl. 7.

³⁹ Čl. 68. ObZ.

imenovani muškarac ne odazove ili se odazove pozivu centra, ali ne prizna očinstvo. U tom slučaju, centar o tome obavješćuje majku (ili njezine zakonske zastupnike) da je očinstvo moguće utvrditi i sudskom odlukom⁴⁰.

Posebnost kod instituta priznanja očinstva je svakako to što se očinstvo može priznati začetom, a još nerođenom djetetu, odnosno *nasciturus*. Riječ je o starom načelu koje proizlazi iz rimske pravne tradicije koje govori da se začeto dijete smatra kao da je već rođeno, ako su u pitanju njegovi probici, odnosno da nerođenom djetetu treba pružiti pravnu zaštitu u svim slučajevima kada se radi o njegovim probicima⁴¹. To načelo usvojilo je i hrvatsko obiteljskopravno zakonodavstvo u odredbi čl. 65. st. 2. ObZ-a koja navodi da priznanje očinstva začetog, a još nerođenog djeteta proizvodi pravni učinak ako se dijete rodi živo. Priznanje očinstva nakon djetetove smrti u pravilu nije dopušteno. Iznimka je ako to dijete ima potomstvo pa će svrha priznanja očinstva biti uspostavljanje veze između djeda i unuka, osobito u pitanjima nasljednopravne naravi⁴². Kod priznanja očinstva mrtvorodenog djeteta ili djeteta koje je umrlo za vrijeme poroda, traži se pristanak majke - vlastoručno napisan i potpisan. Ako majka zbog zdravstvenog stanja nije u mogućnosti udovoljiti tom zahtjevu, njezin pristanak bit će valjan ako ga usmeno izjavi pred dva svjedoka⁴³.

⁴⁰ Čl. 69. ObZ.

⁴¹ Petrak, M. (2018.), *Nasciturus pro iam nato habetur, quotiens de commodis eius agitur*, stručni članak. Dostupno na: <https://informator.hr/strucni-clanci/nasciturus-pro-iam-nato-habetur-quotiens-de-commodis-eius-agitur-lat-zaceto-dijete-smatra-se-kao-da-je-vec-rodeno-ako-su-u-pitanju-njegovi-probici?hls=NASCITURUS%2520PRO%2520IAM%2520NATO%2520HABETUR%3A%3A%3AQUOTIENS%2520DE%2520COMMODIS%2520EIUS%2520AGITUR>.

⁴² Hrabar, D. et al., *Obiteljsko pravo*, Narodne novine (2021), str. 131.

⁴³ Čl. 65. st. 4. ObZ.

U kontekstu priznanja očinstva nakon djetetove smrti, valja spomenuti slučaj Habulinec i Filipović protiv Hrvatske. U navedenom predmetu riječ je o utvrđivanju očinstva izvanbračno rođenom djetetu koje je umrlo idući dan nakon poroda. S obzirom da je dijete bilo rođeno izvan braka, nije moglo doći do primjene presumpcije bračnog očinstva te se, sukladno ranije važećoj regulativi, očinstvo djetetu nakon djetetove smrti (osim ako je ono imalo potomstvo) nije moglo priznati. Rođenje djeteta upisano je u matičnom uredu, Filipović A. upisana je kao majka djeteta dok je podatak o ocu ostao neupisan. Podnositelji zahtjeva Habulinec J. i Filipović A. pokrenuli su postupak pred ESLJP-om pozivajući se na kršenje odredbi čl. 8. EKLJP (pravo na poštovanje privatnog i obiteljskog života), čl. 14. EKLJP (zabrana diskriminacije) i čl. 13. EKLJP (pravo na djelotvoran pravni lijek). Iako je ESLJP odbio zahtjev podnositelja zbog toga što nisu bila iscrpljena sva domaća pravna sredstva, upravo je opisani slučaj bio okidač za izmjenu odredbi ObZ-a 2015. o kojima je gore u tekstu riječ. („*Habulinec i Filipović protiv Hrvatske*“, zahtjev br. 51166/10, presuda od 4. lipnja 2013. Dostupno na: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22%3A%22%22HABULINEC%20AND%20FILIPOVI%20C4%2086%200v.%20CROATIA%20-%20%20\[Croatian%20Translation\]%20by%20the%20Republic%20of%20Croatia%20\(Office%20of%20the%20Age%20nt\)%22%22%7D](https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22%3A%22%22HABULINEC%20AND%20FILIPOVI%20C4%2086%200v.%20CROATIA%20-%20%20[Croatian%20Translation]%20by%20the%20Republic%20of%20Croatia%20(Office%20of%20the%20Age%20nt)%22%22%7D)).

Ukoliko se očinstvo ne utvrdi presumpcijom, priznanjem, ako izostanu potrebni pristanci na dano priznanje ili majka uopće ne želi dati izjavu o tome koga smatra ocem, ObZ kao posljednju mogućnost utvrđivanja očinstva djeteta propisuje utvrđivanje sudskom odlukom tj. presudom. Sudski postupak pokreće se tužbom radi utvrđivanja očinstva koju su ovlašteni podnijeti dijete, majka djeteta, muškarac koji sebe smatra ocem (odnosno muškarac koji je priznao očinstvo, ali nije dobio potreban pristanak na priznanje) ili centar za socijalnu skrb⁴⁴. Navedeni ovlaštenici, ovisno o tome koji se interes štiti, imaju određen rok u kojem mogu pokrenuti sudski postupak. Tako se najveći interes za utvrđivanjem očinstva priznaje djetetu, koje pravo na podnošenje tužbe ima (najdulje od svih ovlaštenika) do svoje 25. godine. Dijete može biti zastupano od različitih zastupnika, ovisno o njegovoj dobi u vrijeme pokretanja postupka. Tako će u pravilu maloljetno dijete (kojem nedostaje poslovna sposobnost za vođenje postupka) kao zakonska zastupnica zastupati njegova majka, a podredno djetetov skrbnik ukoliko je majka lišena poslovne sposobnosti u dijelu koji se odnosi na osobna stanja. Tužbu u ime punoljetnog djeteta koje je lišeno poslovne sposobnosti u dijelu koji se odnosi na osobna stanja, može podnijeti njegov zakonski zastupnik. Centar za socijalnu skrb također može biti zastupnik maloljetnog djeteta te u djetetovo ime i za njegov račun, uz pisanu suglasnost majke, podnijeti tužbu⁴⁵. ObZ je ovlastio i majku djeteta da u svoje ime podnese tužbu, ali uz nešto kraći rok: do djetetove 18. godine⁴⁶. Idući ovlaštenik je centar za socijalnu skrb čiji se rok za podnošenje tužbe podudara s rokom majke djeteta. Kako bi centar tužbu mogao podnijeti, potrebno je da zna podatak o identitetu djetetova oca. Muškarac koji je svoje očinstvo priznao, ali su potrebni pristanci na njegovo priznanje izostali, tužbu može podnijeti u subjektivnom roku od godinu dana od primitka obavijesti matičara kako pristanci nisu pribavljeni, a najkasnije do 18. godine djeteta. Ako se očinstvo želi utvrditi muškarcu koji više nije živ, tužba će se podnijeti protiv njegovih nasljednika u roku od godine dana od njegove smrti, a ako bi ostavinska rasprava trajala duže, onda u roku od šest mjeseci od pravomoćnosti rješenja o nasljeđivanju⁴⁷.

Izvjerna prednost utvrđivati očinstvo sudskom presudom jest provođenje dokazivanja medicinskim vještačenjem. S današnjim razvojem biomedicinskih znanosti, moguće je s visokim stupnjem sigurnosti utvrditi biološko podrijetlo određenog djeteta od određenog

⁴⁴ Čl. 71. ObZ.

⁴⁵ Čl. 383. ObZ.

⁴⁶ Roditeljska skrb prestaje kad dijete stekne potpunu poslovnu sposobnost, u pravilu kada dijete postane punoljetno, odnosno navršši 18 godina.

⁴⁷ Čl. 386. ObZ.

muškarca. ObZ u svojim odredbama ne propisuje koje će se metode koristiti u sudskim postupcima o utvrđivanju podrijetla djeteta, već tu dispoziciju stavlja na raspolaganje sudu kako bi bio u korak sa suvremenim razvojem znanosti te sukladno tome, izabrao adekvatnu metodu. Najčešće korištena metoda jest metoda utvrđivanja DNA analizom⁴⁸. Ukoliko sud odluči da će se dokazivanje u postupku izvesti medicinskim vještačenjem, sud mora odrediti i rok do kojeg će se izvođenje dokaza čekati, koji ne može biti dulji od tri mjeseca⁴⁹. Stranke se nisu dužne odazvati pozivu na uzimanje uzoraka niti se protiv njih može upotrijebiti bilo kakva prisila jer bi se time zadiralo u privatni integritet pojedinca. Unatoč tome, pasivnost će proizvoditi učinke, tako da će sud procijeniti od kakvog je značenja takvo ponašanje stranke. Najčešće će uputiti sud da po pravilima iskustva⁵⁰ zaključi da osoba koja nije otac djeteta nema razloga ne odazvati se na medicinsko vještačenje, osim ako je opravdala svoj izostanak, te će pasivno držanje tuženika uputiti na okolnost koja govori u prilog prihvaćanja tužbenog zahtjeva, odnosno da je tuženik otac djeteta⁵¹. Prema sudskoj praksi, ukoliko DNA analiza rezultira visokim stupnjem vjerojatnosti⁵² da je određeni muškarac otac djeteta, nije potrebno provoditi nikakvo daljnje vještačenje jer je DNA analiza jedina metoda kojom se očinstvo dokazuje, za razliku od drugih metoda koje će samo ukazati na mogućnost da je određeni muškarac biološki otac djeteta⁵³. U presudi kojom utvrđuje očinstvo, sud je po službenoj dužnosti obvezan odlučiti i o roditeljskoj skrbi, s kojim će roditeljem dijete stanovati, odnosno živjeti, kako će se roditeljska skrb i osobni odnosi s djetetom ostvarivati te o uzdržavanju

⁴⁸ DNK metoda omogućuje direktan uvid u samu nasljednu tvar. DNA je osnovna molekula nasljeđivanja koja je odgovorna za prenošenje nasljednog materijala. Za vrijeme diobe stanice DNA se replicira i prenosi se potomcima reprodukcijom. Metoda se u sporovima o utvrđivanju očinstva provodi kroz uspoređivanje DNA iz uzoraka tkiva (najčešće iz krvi) djeteta, majke i navodnog oca. (Hrabar, D. et al., Obiteljsko pravo, Narodne novine (2021), str. 146.).

⁴⁹ Rok počinje teći od dana dostave rješenja o izvođenju dokaza medicinskim vještačenjem strankama. Čl. 390. st. 3. ObZ.

⁵⁰ Triva S., Dika M., Građansko parnično procesno pravo, VII. Izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Narodne novine, Zagreb, 2004. str. 182: „Pravila iskustva su apstraktni sudovi činjenične naravi zasnovani na dugotrajnom promatranju životnih pojava za koje se osnovano može pretpostaviti da vrijede i za buduće slučajeve.“

⁵¹ Franić, M., i Perkušić, M. (2012), Osobitosti prvostupanjskih postupaka u paternitetskim parnicama, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, 33(2), str. 1008-1009.

⁵² Tako i Jakovac-Lozić, D. (2011), Prosudbe Europskog suda za ljudska prava temeljene na dosezima suvremenih dokaznih sredstava u paternitetskim postupcima, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, 61(4), str. 1152., navodi da „mora biti riječ o vrlo visokom postotku vjerojatnosti koji (prema međunarodnim kriterijima) prelazi 99,73 %.“

⁵³ Radoš Petrlík A. (2014), Utvrđivanje majčinstva i očinstva sudskom odlukom, IUS-INFO.

djeteta⁵⁴. Presuda ima deklaratorno značenje jer se njome samo autoritativno deklarira sadržaj odnosa koji je postojao od rođenja djeteta, a to je da je određeni muškarac otac djeteta.

3.3. Podrijetlo djeteta začetog medicinski potpomognutom oplodnjom

Medicinski potpomognuta oplodnja definira se kao „medicinski postupak kod kojeg se primjenom suvremenih znanstveno provjerenih biomedicinskih dostignuća omogućava spajanje ženske i muške spolne stanice radi postizanja trudnoće i porođaja, na način drukčiji od snošaja“.⁵⁵ S obzirom da je riječ o posebnom načinu začeća djeteta, tako i ObZ propisuje posebna pravila u pogledu utvrđivanja majčinstva i očinstva djeteta začetog medicinski potpomognutom oplodnjom. Način oplodnje može biti homologan⁵⁶ ili heterologan⁵⁷. U slučaju homologne oplodnje, biološko podrijetlo djeteta od majke i oca nije sporno. No, kada do oplodnje dolazi darovanom spolnom stanicom ili zametkom, pitanje podrijetla djeteta zahtijeva posebnu regulaciju. Tako je majka djeteta začetog darovanom jajnom stanicom ili darovanim zametkom žena koja ga je rodila⁵⁸. Uočava se razlika u odnosu na presumpciju majčinstva iz čl. 58. ObZ-a kada je žena koja je dijete začela prirodnim putem te rodila, smatrana majkom djeteta. Kada se govori o očinstvu, u postupak medicinski potpomognute oplodnje se, uz majku, može upustiti muž majke ili njezin izvanbračni drug. Muž majke smatrat će se ocem djeteta začetog darovanim sjemenom ili zametkom, ako je dijete rođeno za vrijeme trajanja braka ili u razdoblju od 300 dana od prestanka braka te ako je dao pristanak⁵⁹ za postupak potpomognute oplodnje na način propisan Zakonom o medicinski potpomognutoj

⁵⁴ Hrabar, D. et al., *Obiteljsko pravo*, Narodne novine (2021), str. 148.

⁵⁵ Čl. 5. st. 1. Zakona o medicinski potpomognutoj oplodnji, Narodne novine, br. 86/12.

⁵⁶ U postupku medicinski potpomognute oplodnje prednost se daje homolognoj oplodnji, odnosno oplodnji korištenjem vlastitih spolnih stanica bračnih ili izvanbračnih drugova. Čl. 7. st. 1., Zakona o medicinski potpomognutoj oplodnji.

⁵⁷ Heterologna oplodnja jest medicinski potpomognuta oplodnja pri kojoj se koriste vlastite spolne stanice jednog bračnog, odnosno izvanbračnog druga i spolne stanice darivatelja. Čl. 5. t. 6., Zakona o medicinski potpomognutoj oplodnji.

⁵⁸ Čl. 82. st. 1. ObZ.

⁵⁹ Čl. 14. st. 1. Zakona o medicinski potpomognutoj oplodnji navodi da se postupci medicinski pomognute oplodnje mogu se provoditi samo ako su bračni, izvanbračni drugovi, odnosno žena iz članka 10. stavka 2. ovoga Zakona upoznati s pojedinostima postupka (...) te ako su za taj postupak dali slobodni pristanak u pisanom obliku.

oplodnji⁶⁰. Majčin izvanbračni drug smatrat će se ocem djeteta ako je dao pisani pristanak za postupak potpomognute oplodnje i izjavu o priznanju djeteta⁶¹.

4. POSEBNOST SUDSKOG POSTUPKA U MATERNITETSKIM I PATERNITETSKIM SPOROVIMA

Maternitetski i paternitetski sporovi su parnični postupci u kojima se utvrđuje da dijete potječe ili ne potječe od određene žene, odnosno muškarca⁶². Svrstavaju se u posebne parnične postupke⁶³. Pridjev „posebni“ istaknut je zbog osobitosti obiteljskopравnih odnosa te je iz tog razloga hrvatsko obiteljsko pravo za njih predvidjelo posebna postupovna pravila. Njihova primjena dolazi do izražaja u parničnim i izvanparničnim postupcima te postupcima ovrhe i osiguranja u kojima se odlučuje o obiteljskim i statusnim stvarima⁶⁴. U navedenim postupcima primarno se primjenjuje Obiteljski zakon, te supsidijarno, ako Obiteljskim zakonom nije drugačije određeno, odredbe Zakona o parničnom postupku⁶⁵ i Ovršnog zakona⁶⁶. Konkretno, ObZ u odredbama čl. 347. do 351. propisuje opća postupovna načela. Tako se, kroz načelo žurnosti, pokušava ubrzati pružanje pravne zaštite strankama, koje određuje da su postupci u kojima se odlučuje o osobnim pravima djeteta žurni. S obzirom da se radi o osjetljivim i za osobni život pojedinaca važnim postupcima, oni se trebaju brzo rješavati. Prvostupanjski bi sud trebao održati prvo ročište u roku od 15 dana od dana pokretanja postupka, a u slučaju ulaganja pravnog lijeka, drugostupanjski sud donijeti i otpremiti odluku u roku 30 dana od primitka žalbe⁶⁷. No, riječ je samo o preporukama jer u

⁶⁰ Čl. 83. st. 1. ObZ.

⁶¹ Ovjerenu izjavu o priznanju djeteta, odnosno očinstva daje izvanbračni drug koji time priznaje očinstvo djeteta koje će biti začeto u postupku medicinski potpomognute oplodnje, a žena daje ovjerenu izjavu o pristanku na priznanje očinstva tog djeteta. Čl. 16. st. 2., Zakona o medicinski potpomognutoj oplodnji.

⁶² Korać, A. (2003), Posebnosti parničnih postupaka uređenih Obiteljskim zakonom, Hrvatska pravna revija, (1), str. 39.

⁶³ Čl. 368. ObZ.

⁶⁴ Čl. 345. ObZ navodi:

„(2) Obiteljske stvari su bračne stvari, stvari u kojima se utvrđuje ili osporava majčinstvo ili očinstvo, stvari u kojima se odlučuje o roditeljskoj skrbi, mjere za zaštitu prava i dobrobiti djeteta, uzdržavanje i druge obiteljske stvari.

(3) Statusne stvari su bračne stvari, stvari u kojima se utvrđuje ili osporava majčinstvo ili očinstvo te stvari lišenja i vraćanja poslovne sposobnosti.“

⁶⁵ Vidi bilj. 16. ovog rada.

⁶⁶ Ovršni zakon, Narodne novine, br. 112/12, 25/13, 93/14, 55/16, 73/17, 131/20, 114/22.

⁶⁷ Čl. 347. st. 2. i 6. ObZ.

slučaju drugačijeg postupanja nije propisana nikakva sankcija⁶⁸, tako da su navedeni rokovi samo instruktivni. Kako bi stranci pružio adekvatnu pravnu zaštitu u primjerenom roku, sud bi se svejedno trebao držati propisanog vremenskog okvira. O propuštanju razumnog roka kod pružanja pravne zaštite će biti više riječi u nastavku rada⁶⁹. Poštivanjem načela žurnosti, ostvaruje se i načelo ekonomičnosti koje je u procesnom pravu postulat kvalitete sudske zaštite, korisno i za sud i za stranke. Kroz poštivanje tog načela, sud se koncentrira na rješavanje sporova koji su socijalno osjetljiviji i značajniji, a stranke brže dođu do tražene pravne zaštite. ObZ jasno određuje tko su stranke u postupku⁷⁰ i koje su njihove stranačke uloge. Stranke će u postupku imati položaj jedinstvenih i nužnih suparničara. U odredbi čl. 389. st. 3. ObZ izričito propisuje da će se stranke u postupku, kada ima više tužitelja ili tuženika, smatrati jedinstvenim suparničarima. To je razumljivo s obzirom da se maternitetski i paternitetski sporovi mogu riješiti samo na jednak način prema svima te institut suparničarstva ostvaruje zahtjeve načela ekonomičnosti i pravne sigurnosti. Nužno suparničarstvo nije izričito navedeno kao što je navedeno jedinstveno, no ono proizlazi iz odredbe istog članka 389. stavka 1. koja propisuje kako tužbom moraju biti obuhvaćene sve osobe koje moraju biti stranke u postupku. U protivnom, sud će poučiti tužitelja da tuži i osobu koja tužbom nije obuhvaćena ili da tu osobu pozove da se tužbi pridruži kao novi tužitelj. Ako tužitelj u određenom roku ne postupi po uputama suda, sud će na odgovarajući način primijeniti odredbe parničnog postupka, što u konačnici može dovesti do odbacivanja tužbe zbog nedostatka procesne legitimacije. Nadalje, posebnost sudskih postupaka u sporovima o utvrđivanju (i osporavanju) majčinstva i očinstva leži u ograničavanju stranačkih dispozicija na način da se stranke pred sudom ne mogu odreći svojih zahtjeva, priznati zahtjev protivne stranke niti se nagoditi te shodno tome, sud ne može donijeti dispozitivne presude⁷¹ - presudu na temelju priznanja, odricanja, ogluhe ili izostanka⁷². Ako bi muškarac u parnici za utvrđivanje očinstva priznao očinstvo, njegovo priznanje neće dovesti do donošenja presude na temelju priznanja, već će ono biti jedan od dokaza. Stranke su ograničene u raspolaganju

⁶⁸ Tako i Korać, A. (2003), Posebnosti parničnih postupaka uređenih Obiteljskim zakonom, Hrvatska pravna revija, - (1), str. 33.

⁶⁹ Vidi poglavlje 5.1.

⁷⁰ Čl. 388. ObZ propisuje: „Stranke u postupku radi utvrđivanja majčinstva su dijete te žena čije se majčinstvo utvrđuje, a centar za socijalnu skrb ili žena koje sebe smatra majkom djeteta iz čl. 395. ovog Zakona samo ako su pokrenuli taj postupak. Stranka u postupku radi utvrđivanja majčinstva je i muškarac kojeg bi se da, u slučaju da se utvrdi majčinstvo, smatralo djetetovim ocem. Stranke u postupku radi utvrđivanja očinstva su dijete, djetetova majka i muškarac čije se očinstvo utvrđuje, a centar za socijalnu skrb ili muškarac koji sebe smatra ocem djeteta iz čl. 403. ovog Zakona ako su pokrenuli taj postupak.“

⁷¹ To su presude koje se donose na temelju određenih dispozicija stranaka u postupku.

⁷² Čl. 349. st. 1. i 2. ObZ.

svojim zahtjevima iz razloga što bi propust suda da ispravno utvrdi činjenično stanje trajno onemogućio dijete da pravno utvrdi svoje podrijetlo zbog temeljnog načela građanskog procesnog prava: *ne bis in idem*⁷³ koje zabranjuje da se o stvari o kojoj je već odlučeno, u redovnom postupku ponovno meritorno raspravlja i odlučuje. Dužnost suda je da procijeni odgovara li tužbeni zahtjev istini, što će utvrditi izvođenjem dokaza medicinskim vještačenjem koje se smatra najpouzdanijim dokazom. Štoviše, u cilju saznanja i utvrđenja istine, ObZ propisuje da će se, u postupku radi utvrđivanja majčinstva ili očinstva, predujam za troškove vještačenja isplatiti iz sredstava suda⁷⁴. Iako se predujam ubraja u troškove postupka (o kojima sud odlučuje slobodno, vodeći računa o okolnostima slučaja i ishodu postupka⁷⁵), koje će po okončanju parnice snositi stranke, on za tužitelja ima poticajni učinak, a to je da se upusti u spor unatoč visokim troškovima medicinskog vještačenja koje tužitelj u stadiju izvođenja dokaza možda ne bi mogao financirati. Do izražaja dolazi i istražno načelo suda na temelju kojeg sud ima inicijativu za prikupljanje procesnog materijala, odnosno za utvrđivanje činjenica koje stranke nisu iznijele ili dokazivanje činjenica koje su stranke u postupku priznale⁷⁶. Kao što je spomenuto, parnice za utvrđivanje majčinstva i očinstva osjetljivog su karaktera, intenzivno odražavaju na osobni život djeteta te je u tim sporovima javnost isključena po zakonu. Uz to, postoji i interes države da status građana bude istinito utvrđen⁷⁷. Štiteći ostvarenje navedenih interesa, zakon je, može se reći, opravdano proširio sudske ovlasti.

5. PRAKSA EUROPSKOG SUDA ZA LJUDSKA PRAVA U POSTUPCIMA UTVRĐIVANJA OČINSTVA

Republika Hrvatska (dalje: RH) je više puta bila stranka pred Europskim sudom za ljudska prava (dalje: Sud) u Strasbourgu. Od osnutka Suda 1959. godine pa do 2022. statistika⁷⁸ pokazuje kako je u odnosu na RH ukupno doneseno 506 presuda, od kojih je povreda barem jednog prava zajamčenog EKLJP-om utvrđena u 406 slučajeva. U 66 slučajeva RH nije

⁷³ Korać, A., Izbjegavanje medicinskog vještačenja i razumni rok u paternitetskim sporovima, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, 52 (2002), 6; str. 1274.

⁷⁴ Čl. 391. ObZ.

⁷⁵ Čl. 366. st. 1. ObZ.

⁷⁶ Čl. 350. ObZ.

⁷⁷ Korać, A. (2003), Posebnosti parničnih postupaka uređenih Obiteljskim zakonom, Hrvatska pravna revija, (1), str. 34.

⁷⁸ European Court of Human Rights, Council of Europe: „Violations by Article and by State 1959-2022“, dostupno na: <https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=reports&c>.

počinila nikakvu povredu zajamčenih prava, a u njih 27 spor je završio prijateljskom nagodbom, odnosno rješenjem⁷⁹. Preostalih 7 slučajeva okončano je na drugi način (Sud nije bio nadležan za rješavanje spora, određivanjem pravične naknade, prethodnim prigovorima⁸⁰, itd.). Zanimljiv je podatak da je Sud od svog osnutka, u gotovo polovici presuda u kojima je utvrdio da je do povrede došlo, našao povredu članka 6. EKLJP, koji se odnosi na pravično suđenje ili na duljinu postupka. Čak 58% utvrđenih povreda odnosi se na povredu članka 6. ili članka 1. Protokola uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (Protokol br. 1) koji se odnosi na zaštitu vlasništva⁸¹. Kao što je gore u tekstu navedeno, pitanje podrijetla djeteta potpada pod pravo na poštovanje privatnog i obiteljskog života zajamčeno čl. 8. EKLJP. Sud je u 10.51% slučajeva protiv RH utvrdio povredu tog prava⁸². Naime, riječ je o dvostrukoj konvencijskoj zaštiti privatnosti i obiteljskog života, a u drugu ruku, ograničavanju javne vlasti od zadiranja u obiteljski život⁸³. Iako pojam privatnost obuhvaća širok spektar područja, u okvirima ovog rada fokus je na privatnosti kao identitetu pojedinca⁸⁴. Tako iz čl. 8. st 1. EKLJP proizlazi jedno od temeljnih prava djeteta, zaštićeno i Konvencijom o pravima djeteta - pravo na saznanje vlastitog podrijetla i svih pripadajućih prava po toj osnovi (pravo na identitet, obiteljski život, roditeljsku skrb, pravo na životni standard, pravo na odgovornost oba roditelja za odgoj i razvoj djeteta, pravo na zakonsko nasljeđivanje, itd.). U nastavku rada ukratko će se izložiti dva utjecajna predmeta protiv RH čijim je okončanjem uslijedila

⁷⁹ Prijateljsko rješenje je sporazum između stranaka kojim se okončava postupak po zahtjevu. Kad se stranke odluče na rješavanje spora prijateljskim rješenjem, država u pravilu isplaćuje podnositelju zahtjeva određenu naknadu.

⁸⁰ Prethodni prigovori su argumenti tužene Vlade kojima se obrazlažu tvrdnje zašto se ne bi trebala ispitivati osnovanost zahtjeva.

⁸¹ European Court of Human Rights, Council of Europe: „The ECHR in 50 Questions (Croatian) - ESLJP u 50 pitanja“, (2013.), dostupno na: http://www.echr.coe.int/Documents/50Questions_HRV.pdf.

⁸² European Court of Human Rights, Council of Europe, Public Relations Unit: „The ECHR and Croatia - Facts and figures“, (2023.), dostupno na: https://www.echr.coe.int/Documents/Facts_Figures_Croatia_ENG.pdf.

⁸³ Čl. 8. st. 1. i 2. EKLJP glasi:

„1. Svatko ima pravo na poštovanje svoga privatnog i obiteljskog života, doma i dopisivanja.

2. Javna vlast se neće miješati u ostvarivanje tog prava, osim u skladu sa zakonom i ako je u demokratskom društvu nužno radi interesa državne sigurnosti, javnog reda i mira, ili gospodarske dobrobiti zemlje, te radi sprečavanja nereda ili zločina, radi zaštite zdravlja ili morala ili radi zaštite prava i sloboda drugih.“

⁸⁴ Tako i Jakovac-Lozić, D. (2011), Prosudbe Europskog suda za ljudska prava temeljene na dosezima suvremenih dokaznih sredstava u paternitetskim postupcima, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, 61(4), str. 1135. u bilj. 8 navodi: „Općenito, privatnost bi obuhvaćala područja: identiteta, integriteta, nadzora, policijske djelatnosti i državne uprave te zaštite podataka, pristupa povjerljivim evidencijama i medija.“

izmjena domaćeg obiteljskog zakonodavstva. Riječ je o presudi Mikulić protiv Hrvatske⁸⁵ i Krušković protiv Hrvatske⁸⁶.

5.1. Predmet Mikulić protiv RH

Postupak je pokrenula gđica Montana Lorena Mikulić (dalje: podnositeljica zahtjeva), zastupana po odvjetnicima g. Hanžeković i g. Radaković, protiv Republike Hrvatske (odnosno Hrvatske Vlade, dalje: Vlada), zastupane po zastupnici gđi Lidiji Lukini-Karajković. Podnositeljica zahtjeva tvrdila je da je postupak za utvrđivanje očinstva, pokrenut pred Općinskim sudom u Zagrebu dana 30. siječnja 1997., trajao dulje od propisanog razumnog roka te da je time povrijeđeno njezino pravo na pravično suđenje u razumnom roku (čl. 6. st. 1. EKLJP), pravo na poštivanje privatnog i obiteljskog života (čl. 8. EKLJP) te pravo na djelotvorni pravni lijek (čl. 13. EKLJP). Tražila je i pravednu naknadu prema čl. 41. EKLJP. Podnositeljica zahtjeva je maloljetno izvanbračno dijete rođeno 25. studenog 1996. godine. Zastupana po majci kao zakonskoj zastupnici, 30. siječnja 1997. godine, pokrenula je postupak za utvrđivanje očinstva pred Općinskim sudom u Zagrebu⁸⁷. Tuženik i njegov punomoćnik, u početku parnice, nisu dolazili na ročišta. Ukupno je zakazano je petnaest ročišta od kojih je šest odgođeno zbog nedolaska tuženika⁸⁸. Tuženik se, nadalje, nije odazvao niti na jedno od šest zakazanih vještačenja. Isticao je prigovor više suložnika te predlagao niz svjedoka koji su trebali potvrditi tužiteljev prigovor, odnosno iskazati da su s majkom podnositeljice zahtjeva u kritično vrijeme imali intimne odnose. Naime, svjedoci se nisu odazivali na sudske pozive za svjedočenje. Prvostupanjski sud donio je presudu zbog izostanka koja ni u to vrijeme (kao ni danas) u statusnim parnicama nije bila dopuštena. Presudom je prvostupanjski sud prihvatio tužbeni zahtjev, odnosno utvrdio očinstvo tuženika. Županijski sud u Zagrebu 3. travnja 2001. godine ukida prvostupanjsku presudu te predmet vraća na ponovno suđenje. Županijski sud je smatrao da je prvostupanjski sud propustio

⁸⁵ „Mikulić protiv Hrvatske“, zahtjev br. 53176/99 (presuda od 7. veljače 2002.). Dostupno na: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22:%5B%22mikuli%20protiv%20hrvatske%22%2C%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22%2C%22CHAMBER%22%2D%22%7D>.

⁸⁶ „Krušković protiv Hrvatske“, zahtjev br. 46185/08 (presuda od 21. lipnja 2011.). Dostupno na: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22:%5B%22kru%20kovi%20protiv%20hrvatske%22%2C%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22%2C%22CHAMBER%22%2D%22%7D>.

⁸⁷ Korać Graovac, A., Presuda u predmetu Mikulić protiv Hrvatske // Presude o roditeljskoj skrbi Europskoga suda za ljudska prava protiv Republike Hrvatske / Hrabar, Dubravka (ur.); Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu (2021), str. 85.

⁸⁸ Hrabar, D. et al., Obiteljsko pravo, Narodne novine (2021), str. 502.

utvrditi sve relevantne činjenice jer nije saslušao sve predložene svjedoke (osobito uzimajući u obzir prigovor više suložnika) te da očinstvo tuženika nije moglo biti utvrđeno samo zbog njegova izbjegavanja DNA vještačenja⁸⁹. U nastavku postupka, prvostupanjski sud je raspravu zaključio 19. studenog 2001. godine te ponovno donio presudu kojom se utvrđuje očinstvo tuženika te se podnositeljici zahtjeva dosuđuje uzdržavanje⁹⁰. Postupak pred domaćim tijelima do donošenja odluke Europskog suda za ljudska prava, ukupno je trajao oko pet godina, od kojih su četiri godine i dva mjeseca u razdoblju koje je Sud ovlašten ispitivati (s obzirom da je EKLJP u RH stupila na snagu 6. studenoga 1997.)⁹¹. Sud smatra da se razumnost duljine nekog postupka ocjenjuje tako da se u obzir uzmu sve okolnosti konkretnog predmeta te kriteriji koje je Sud utvrdio svojom praksom. To će osobito biti složenost predmeta, ponašanje podnositeljice zahtjeva i nadležnih vlasti, kao i važnost onoga što se za podnositeljicu zahtjeva dovodi u pitanje u sporu⁹². Nakon iznesenih tvrdnji stranaka i uzevši u obzir prethodno navedene kriterije, sud je ocijenio da je došlo do povrede čl. 6. st. 1. Istaknuo je kako su nadležna domaća tijela trebala postupati s osobitom revnošću kako bi osigurala napredovanje postupka te da je dužnost država stranaka EKLJP organizirati svoje pravne sustave tako da se ostvare zahtjevi koje čl. 6. st. 1. propisuje, a to je jamstvo prava na donošenje konačne odluke u sporovima koji se odnose na građanska prava i obveze u razumnom roku⁹³. Primijetio je kako nijedno ročište nije bilo odgođeno zbog ponašanja podnositeljice zahtjeva.

U pogledu navodne povrede čl. 8. EKLJP kojim se jamči pravo na poštovanje privatnog i obiteljskog života, podnositeljica je isticala kako je do povrede tog prava došlo zbog neučinkovitosti domaćih sudova u odlučivanju o njezinom tužbenom zahtjevu za utvrđenje očinstva te da je ostavljena u neizvjesnosti u pogledu osobnog identiteta. Ovaj predmet bio je presedan zbog toga što između podnositeljice zahtjeva i tuženika nije bila uspostavljena obiteljskoppravna veza, a sud je svejedno utvrdio da je do povrede prava na poštovanje privatnog i obiteljskog života došlo. Odredba čl. 8. ne štiti samo obiteljski, već i privatni život. Stav je Suda kako poštovanje privatnog života uključuje mogućnost da svatko utvrdi

⁸⁹ Korać, A., Izbjegavanje medicinskog vještačenja i razumni rok u paternitetskim sporovima, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, 52 (2002), 6; str. 1258. u bilj. 15.

⁹⁰ „*Mikulić protiv Hrvatske*“, zahtjev br. 53176/99, par. 30., (presuda od 7. veljače 2002.).

⁹¹ Korać Graovac, A., Presuda u predmetu *Mikulić protiv Hrvatske* // Presude o roditeljskoj skrbi Europskoga suda za ljudska prava protiv Republike Hrvatske / Hrabar, Dubravka (ur.); Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu (2021), str. 87.

⁹² Ibidem.

⁹³ Ibidem, str. 89.

pojediniosti o svojem identitetu kao pojedincu i ljudskom biću te ističe važnost prava na te informacije zbog formativnog utjecaja na osobnost⁹⁴. Iz navedenog proizlazi da je cilj pokrenutog postupka za utvrđivanje očinstva uspostaviti pravni odnos između podnositeljice zahtjeva i tužitelja kroz utvrđivanje biološke istine tj. činjenice da se radi o odnosu dijete - otac. Dakle, postoji izravna veza između utvrđivanja očinstva i privatnog života podnositeljice zahtjeva. Nadalje, podnositeljica nije prigovarala zbog djelovanja, već zbog nedjelovanja države da osigura odgovarajuće mjere kojima bi se njezina neizvjesnost u pogledu osobnog identiteta u parnici za utvrđivanje očinstva mogla riješiti, s obzirom da je ta parnica jedini način na koji podnositeljica zahtjeva može utvrditi je li tuženik njezin biološki otac⁹⁵. Sud je primijetio kako domaće pravo ne propisuje nikakve mjere kojima bi se tuženik prisilio na poštivanje naredbe prvostupanjskog suda da se podvrgne medicinskom vještačenju DNA analizom niti izravne posljedice takvog nepoštivanja suda. Jedino što sudu preostaje je pozvati se na postupovnu odredbu čl. 8. Zakona o parničnom postupku koja općenito propisuje da sudovi moraju donijeti presudu prema svom vlastitom uvjerenju nakon ocjene svakog dokaza zasebno i svih dokaza zajedno. Podnositeljici zahtjeva je trebalo biti osigurano alternativno sredstvo koje bi omogućilo da se očinstvo utvrdi od strane neovisnog tijela. Sud je istaknuo da u predmetu takvo sredstvo nije bilo na raspolaganju⁹⁶. Sud je zaključio da zaštita uključenih suprotstavljenih interesa tuženika (pravo da se ne podvrgne medicinskom vještačenju) i podnositeljice zahtjeva (pravo na saznanje vlastitog podrijetla) nije bila razmjerna te kako je neučinkovitost sudova podnositeljicu zahtjeva dovela u stanje produljene neizvjesnosti u pogledu osobnog identiteta. Nastavno, Sud je dodao kako su hrvatske vlasti podnositeljici zahtjeva propustile osigurati poštovanje privatnog života na što ima pravo na temelju EKLJP⁹⁷ i time povrijedile čl. 8 EKLJP.

Podnositeljica zahtjeva je navela da je došlo i do povrede čl. 13. EKLJP koji jamči pravo na djelotvorno pravno sredstvo za pokretanje pitanja prekomjernog trajanja postupka. Vlada se izjasnila da je navedena povreda podnositeljice očito neosnovana jer je na raspolaganju imala mogućnost podnošenja ustavne tužbe na temelju čl. 59. st. 4. Ustavnog zakona o Ustavnom sudu⁹⁸ koju nije podnijela, a ustavna tužba je, prema mišljenju Vlade, djelotvorno pravno sredstvo u odnosu na duljinu postupka u konkretnom predmetu. No, Sud je primijetio kako je

⁹⁴ Ibidem, str. 90.

⁹⁵ „*Mikulić protiv Hrvatske*“, zahtjev br. 53176/99, par. 60., (presuda od 7. veljače 2002.).

⁹⁶ Ibidem, par. 64.

⁹⁷ Ibidem, par. 66.

⁹⁸ Ustavni zakon o Ustavnom sudu Republike Hrvatske, Narodne novine, br. 99/99, 29/02, 49/02.

u predmetu Horvat utvrdio kako čl. 59. st. 4. Ustavnog zakona o Ustavnom sudu nije djelotvoran pravni lijek u odnosu na duljinu postupka⁹⁹. Sud je jednoglasno utvrdio povredu čl. 6. st. 1., čl. 8. te čl. 13. i prema čl. 41. EKLJP podnositeljici zahtjeva odredio odštetu za izvjesnu nematerijalnu štetu koju je pretrpjela, u iznosu od 7.000 eura¹⁰⁰.

RH je u cilju izvršenja presude izmijenila Obiteljski zakon 2003. godine¹⁰¹. Sud je i dalje ostao slobodan u ocjeni dokaza, ali ako se stranka ne odazove na izvođenje medicinskog vještačenja, sud je izrijeком slobodan ocijeniti od kakvog je značenja nedolazak stranke, pri čemu sud na izvođenje dokaza vještačenjem neće čekati više od tri mjeseca¹⁰². Rokom od tri mjeseca se pokušao staviti dodatan pritisak na stranku kako bi vještačenju pristupila, a u konačnici je procesno ojačano značenje činjenice da se stranka generalno nije htjela podvrgnuti vještačenju¹⁰³.

5.2. Predmet Krušković protiv RH

Kao i u predmetu Mikulić protiv RH, u predmetu Krušković protiv RH riječ je o nemogućnosti utvrđivanja očinstva. Postupak je pokrenuo g. Branko Krušković (dalje: podnositelj zahtjeva), zastupan od strane g. Marjanovića, protiv Republike Hrvatske (odnosno Hrvatske Vlade, dalje: Vlada), zastupane po zastupnici gđi Š. Stažnik. Podnositelja zahtjeva je Općinski sud u Opatiji, svojom odlukom, lišio poslovne sposobnosti zbog dugotrajne ovisnosti o drogi koja je dovela do organskog i antisocijalnog poremećaja osobnosti¹⁰⁴. Nadležni centar za socijalnu skrb (dalje: centar) imenovao je skrbnikom prvo majku podnositelja zahtjeva, potom oca, a naposljetku zaposlenika centra za socijalnu skrb. U lipnju 2007. godine K.S. rađa kćer K. te navodi podnositelja zahtjeva kao oca. Podnositelj priznaje očinstvo pred Matičnim uredom u Rijeci te je nakon toga kao takav upisan u izvodu iz matice rođenih djeteta K. Dva mjeseca kasnije, u rujnu 2007. godine, podnositelj daje istu izjavu o priznanju očinstva pred Centrom za socijalnu skrb u Rijeci. Centar obavještava matični ured o

⁹⁹ Korać Graovac, A., Presuda u predmetu Mikulić protiv Hrvatske // Presude o roditeljskoj skrbi Europskoga suda za ljudska prava protiv Republike Hrvatske / Hrabar, Dubravka (ur.); Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu (2021), str. 95.

¹⁰⁰ „Mikulić protiv Hrvatske“, zahtjev br. 53176/99, par. 78., (presuda od 7. veljače 2002.).

¹⁰¹ čl. 292., Obiteljski zakon, Narodne novine, br. 116/03, 17/04., 136/04., 107/07., 57/11., 61/11., 25/13., 75/14., 5/15., 103/15.

¹⁰² Korać, A., Izbjegavanje medicinskog vještačenja i razumni rok u paternitetskim sporovima, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, 52 (2002), 6; str. 1280.

¹⁰³ Ibidem, str. 1282.

¹⁰⁴ „Krušković protiv Hrvatske“, zahtjev br. 46185/08, par. 5., (presuda od 21. lipnja 2011.).

činjenici da je g. Krušković lišen poslovne sposobnosti te kao takav nije ovlašten priznati očinstvo¹⁰⁵. Matični ured zatim pokreće postupak pred uredom državne uprave za poništenje upisa podnositelja zahtjeva kao oca. Ured donosi odluku o poništaju bilješke o priznatom očinstvu. Odluka o poništaju nije bila dostavljena podnositelju zahtjeva već njegovoj majci (koja tada više nije bila njegova skrbnica). U ožujku 2010. godine Centar za socijalnu skrb Opatija pokreće postupak radi utvrđivanja očinstva pred Općinskim sudom u Opatiji protiv podnositelja zahtjeva, majke K.S., i djeteta K. Postupak je u vrijeme podnošenja zahtjeva Sudu bio još uvijek u tijeku¹⁰⁶.

Podnositelj zahtjeva se obraća Sudu s tvrdnjom da mu je uskraćeno pravo da bude upisan kao otac svojeg biološkog djeteta te se poziva na čl. 8. EKLJP koji jamči pravo na poštovanje privatnog i obiteljskog života. Sud smatra kako činjenično stanje predmeta spada u opseg čl. 8. EKLJP jer se i u prijašnjim presudama izjasnio kako se pojam „obiteljskog života“ ne odnosi samo na bračne odnose već obuhvaća i druge obiteljske veze kad postoji određena trajnost¹⁰⁷. U pogledu iscrpljivanja domaćih pravnih sredstava, Sud je ustanovio da zahtjev nije neosnovan niti nedopušten¹⁰⁸. Sud je u konačnici istaknuo kako ograničenja u području privatnog i obiteljskog života osoba lišenih poslovne sposobnosti nisu protivne čl. 8., već da takva ograničenja moraju biti podložna odgovarajućim postupovnim ograničenjima. Uvažen je prigovor Vlade da je lišenje poslovne sposobnosti podnositelja zahtjeva bilo u njegovom najboljem interesu, ali je s obzirom na nespornost njegova očinstva (K.S. je izjavila da ga smatra ocem) nitko od ovlaštenih osoba nije poduzeo nikakve postupke kako bi se podnositelju zahtjeva pomoglo da upiše činjenicu očinstva i time uspostavi pravnu vezu s djetetom¹⁰⁹. Iako je Centar za socijalnu skrb Opatija, kao ovlašteno tijelo, dvije i pol godine nakon rođenja djeteta pokrenuo sudski postupak za utvrđivanje očinstva, Obiteljski zakon iz 2003. godine ga na to nije obvezivao, već je centar glede toga diskrecijski odlučivao¹¹⁰. Dakle, centar nije imao nikakvu obvezu ili dužnost niti je bio vezan određenim rokom na pokretanje paternitetskog postupka. Sud je zaključio kako RH nije ispunila svoje pozitivne obveze da jamči pravo na poštovanje privatnog i obiteljskog života podnositelja. Kao i u

¹⁰⁵ Obiteljski zakon iz 2003. godine nije predviđao mogućnost priznanja očinstva osobi lišenoj poslovne sposobnosti.

¹⁰⁶ „*Krušković protiv Hrvatske*“, zahtjev br. 46185/08, par. 12., (presuda od 21. lipnja 2011.).

¹⁰⁷ Ibidem, par. 18.

¹⁰⁸ Ibidem, par. 25.

¹⁰⁹ Hrabar, D. (2021), Presuda u predmetu Krušković protiv Hrvatske. U: Hrabar, D. (ur.) Presude o roditeljskoj skrbi Europskoga suda za ljudska prava protiv Republike Hrvatske. Zagreb, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, str. 51.

¹¹⁰ Ibidem, str. 52. u bilj. 130.

predmetu Mikulić protiv RH, suci su jednoglasno utvrdili povredu čl. 8. EKLJP te u skladu s čl. 41. podnositelju zahtjeva dosudili nematerijalnu odštetu u iznosu od 1.800 eura.

Utjecaj opisane presude pronalazimo u današnjem ObZ-u koji pruža mogućnost priznanja očinstva svakoj punoljetnoj osobi neovisno o njezinoj poslovnoj sposobnosti¹¹¹.

6. ZAKLJUČAK

Postupci radi utvrđivanja podrijetla djeteta igraju ključnu ulogu u ostvarenju prava djeteta na njegovo temeljno pravo propisano Konvencijom o pravima djeteta, a to je saznati vlastito podrijetlo. Hrvatsko obiteljsko pravo uređuje razne načine kako to pravo realizirati pokušavajući obuhvatiti što više životnih situacija i međuljudskih odnosa. S obzirom na to da savršen pravni sustav ne postoji, tako funkciju korektiva, osobito u obiteljskopravnoj materiji, ima Europski sud za ljudska prava kroz donošenje obvezujućih presuda za stranke EKLJP-a, odnosno države članice Vijeća Europe na koje se konkretna presuda odnosi. Zanimljivo je istaknuti da čak i ona presuda ESLJP-a u kojoj nije utvrđena nikakva povreda zajamčenih prava iz EKLJP od strane Republike Hrvatske, ima utjecaj na hrvatskog zakonodavca¹¹².

Analizom odredbi ObZ-a o utvrđivanju majčinstva i očinstva uviđa se kako se zakonodavac vodio načelom najboljeg interesa djeteta. Tako dijete u maternitetskim i paternitetskim postupcima, u odnosu na ostale ovlaštenike, ima najdulje rokove za njihovo pokretanje, priznaje mu se određena postupovna sposobnost, ima položaj stranke u svim postupcima pred sudom u kojima se odlučuje o njegovim pravima i interesima te pravo izraziti svoje mišljenje. Iz izloženog proizlazi briga o ostvarenju i drugih djetetovih prava propisanih Konvencijom o pravima djeteta kako bi njegova zaštita bila potpuna i u mjeri u kojoj to može biti, sveobuhvatna.

Ipak, ne mogu se ne istaknuti pomalo zbunjujuće odredbe ObZ-a koje reguliraju presumpciju majčinstva kao oborivu presumpciju¹¹³, u odnosu na neoborivu presumpciju majčinstva djeteta začetog darovanom jajnom stanicom ili zametkom iz čl. 82. st. 1. Ovakve odredbe narušavaju pravnu sigurnost i logičku smislenost samog ObZ-a jer je po prirodi stvari razumljivije da neoboriva presumpcija majčinstva obuhvati majku koja je dijete rodila prirodnim začećem, a oboriva presumpcija majku koja je dijete začela uz pomoć medicinski

¹¹¹ Čl. 63. st. 1., Obiteljski zakon (NN 49/23).

¹¹² Vidi bilj. 43.

¹¹³ Čl. 58. ObZ.

potpomognute oplodnje te potom rodila, s obzirom na to da je medicinska heterologna oplodnja, za razliku od prirodne, podložnija mogućim zabunama tijekom postupka. Kao što je u radu spomenuto¹¹⁴, Ustavni sud Republike Hrvatske prepoznao je nelogičnost ovih odredbi te čl. 58. ObZ-a proglasio nesuglasnim s Ustavom Republike Hrvatske, a izvršnoj vlasti stavio u zadatak da u najkraćem roku izradi Nacrt Zakona o izmjenama i dopunama ObZ-a kojim će se važeći ObZ prilagoditi predmetnoj odluci USRH-a.

Nadalje, nejasno je zašto je izostavljen institut priznanja majčinstva kao jedan od postupaka kojim se utvrđuje podrijetlo djeteta. Svrha instituta priznanja je, kao što je u radu navedeno, da se na što jednostavniji način dobrovoljnom izjavom volje djetetu utvrdi podrijetlo od oca ili majke. No, nejasno je zašto je zakonodavac tu mogućnost predvidio samo u slučaju priznanja očinstva. Nameće se daljnje pitanje - je li to protivno pravu na ravnopravnost spolova kao jednoj od temeljnih ustavnih vrednota zajamčenih odredbom čl. 3. Ustava Republike Hrvatske¹¹⁵? Moglo bi se reći da je time zakonodavac učinio „korak unazad“ u ostvarenju prava djeteta da mu se na proceduralno jednostavan i relativno brz način utvrdi podrijetlo od majke te na određeni način zanemario dugogodišnju borbu za ravnopravnost spolova.

U radu je opisana presudna važnost medicinskih vještačenja u postupcima utvrđivanja podrijetla djeteta. Iako je izvjesna prednost zbog njezine pouzdanosti dana DNA metodi, nejasno je zašto je zakonodavac odredbom čl. 61. st. 3. i 4. ObZ-a „otvorio vrata“ osporavanju bračnog očinstva kroz priznanje trećeg muškarca da je on otac djeteta. Umjesto da je pravni temelj takvog osporavanja očinstva provođenje vještačenja DNA analizom, pravni temelj će biti priznanje očinstva, pristanak majke i majčina muža na dano priznanje te drugi prikupljeni dokazi jer sud nije dužan utvrditi odlučne činjenice izvođenjem dokaza medicinskim vještačenjem već je to njegova dispozitivna ovlast. Razumljivo je da sud iz financijskih razloga, ukoliko prikupi druge potrebne dokaze, neće odrediti vještačenje provođenjem DNA analize, ali takvo rješenje može dovesti do pravne nesigurnosti zbog mogućnosti manipulacije podrijetlom djeteta. Zakonodavac je navedenom odredbom čl. 61. st. 3. i 4. ObZ-a napustio ustaljeno pravilo koje propisuje Zakon o državnim maticama u čl. 2. st. 1.: „Činjenice upisane u državnim maticama i činjenice koje se njima dokazuju smatraju se istinitim, dok se na

¹¹⁴ Vidi bilj. 19.

¹¹⁵ Čl. 3. Ustava RH: „Sloboda, jednakost, nacionalna ravnopravnost i ravnopravnost spolova, mirotvorstvo, socijalna pravda, poštivanje prava čovjeka, nepovredivost vlasništva, očuvanje prirode i čovjekova okoliša, vladavina prava i demokratski višestranački sustav najviše su vrednote ustavnog poretka Republike Hrvatske i temelj za tumačenje Ustava.“

zakonom propisani način ne dokaže protivno.“ Shodno tome, podatci u državnim maticama bi prvo trebali biti formalno osporeni u sudskom postupku, a zatim se upisati novi podatci o očinstvu.

Zaključno, iako prostora za daljnje usavršavanje i konstruktivne izmjene uvijek ima, hrvatsko obiteljsko pravo kvalitetno zaokružuje područje zaštite prava djece na saznanje vlastitog podrijetla. U skladu s međunarodnim standardima, cilj i nit vodilja je jasna, a to je primarna zaštita onih kojima je ona i najpotrebnija - djece.

7. LITERATURA

Knjige i članci:

1. Hrabar, Dubravka; Hlača, Nenad; Jakovac-Lozić, Dijana; Korać Graovac, Aleksandra; Majstorović, Irena; Čulo Margaletić, Anica; Šimović, Ivan; Obiteljsko pravo; Narodne novine (2021).
2. Siniša Triva, Mihajlo Dika, Građansko parnično procesno pravo, VII. Izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Narodne novine, Zagreb, 2004.
3. Franić, M., i Perkušić, M. (2012). 'OSOBITOSTI PRVOSTUPANJSKIH POSTUPAKA U PATERNITETSKIM PARNICAMA', Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, 33(2), str. 1001-1023. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/107293>
4. Hrabar, D. (1994). 'Prava djece u obitelji', Revija za socijalnu politiku, 1(3), str. 263-267. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/clanak/46738>
5. Hrabar, D. (2021) Presuda u predmetu Krušković protiv Hrvatske. U: Hrabar, D. (ur.) Presude o roditeljskoj skrbi Europskoga suda za ljudska prava protiv Republike Hrvatske. Zagreb, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, str. 45-61.
6. Hrabar, D. (2013). 'Nova procesna prava djeteta - europski pogled', Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske, IV(1), str. 65-76. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/111823>
7. Jakovac-Lozić, D. (2011). 'Prosudbe Europskog suda za ljudska prava temeljene na dosezima suvremenih dokaznih sredstava u paternitetskim postupcima', Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, 61(4), str. 1131-1180. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/70313>
8. Korać Graovac, A. (2013). 'Hrvatsko obiteljsko pravo pred Europskim sudom za ljudska prava', Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske, IV(1), str. 39-52. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/110798>
9. Korać, A.: 'Izbjegavanje medicinskog vještačenja i razumni rok u paternitetskim sporovima', Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, 52 (2002), 6; str. 1253-1284.

10. Korać Graovac, Aleksandra; Presuda u predmetu Mikulić protiv Hrvatske // Presude o roditeljskoj skrbi Europskoga suda za ljudska prava protiv Republike Hrvatske / Hrabar, Dubravka (ur.); Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu (2021), str. 85-104.
11. Korać, A. (2003) Posebnosti parničnih postupaka uređenih Obiteljskim zakonom. Hrvatska pravna revija, - (1), 32-43.
12. Korać, A. (2003) Mikulic v. Croatia, ECHR, 7. veljače 2002. - pouke jednog slučaja. U: Crnić, J. & Filipović, N. (ur.) Pravo na pošteno suđenje i razuman rok ; Pravo azila. Novi Vinodolski ; Zagreb, Hrvatski institut za ljudska prava ; Hrvatski pravni centar ; Hrvatski crveni križ ; Organizator, str. 83-104.
13. Petrak, M. (2013) Pravne regule "Mater semper certa est" i "Pater is est quem nuptiae demonstrant" u suvremenom kontekstu. U: Šalković, J. (ur.) Kanonsko pravo i medicina : izabrana pitanja. Zagreb, Glas Koncila, str. 181-189. Preuzeto s: <https://informator.hr/strucni-clanci/mater-semper-certa-est-i-lat-majka-je-uvijek-sigurna?hls=MATER%2520SEMPER%2520CERTA%2520EST%2520I%3A%3A%3A%3A%3Amater%2520semper%2520certa%2520est> te <https://informator.hr/strucni-clanci/mater-semper-certa-est-ii?hls=MATER%2520SEMPER%2520CERTA%2520EST%2520II%3A%3A%3A%3A%3Amater%2520semper%2520certa%2520est>
14. Petrak, M. (2018) NASCITURUS PRO IAM NATO HABETUR, QUOTIENS DE COMMODIS EIUS AGITUR, stručni članak. Preuzeto s: <https://informator.hr/strucni-clanci/nasciturus-pro-iam-nato-habetur-quotiens-de-commodis-eius-agitur-lat-zaceto-dijete-smatra-se-kao-da-je-vec-rodjeno-ako-su-u-pitanju-njegovi-probici?hls=NASCITURUS%2520PRO%2520IAM%2520NATO%2520HABETUR%3A%3A%3AQUOTIENS%2520DE%2520COMMODIS%2520EIUS%2520AGITUR>
15. Radoš Petrlik A. (2014) Utvrđivanje majčinstva i očinstva sudskom odlukom. Preuzeto s: <https://www.iusinfo.hr/aktualno/u-sredistu/18466>
16. Uzelac, A. & Rešetar, B. (2009) Procesni položaj djeteta i zastupanje djeteta u sudskom postupku. U: Rešetar, B. (ur.) *Dijete i pravo*. Osijek, Pravni fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, str. 163-198.

Pravni izvori:

17. Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, Narodne novine – Međunarodni ugovori, br. 18/97, 6/99, 14/02, 13/03, 9/05, 1/06, 2/10, 13/17.
18. Konvencija o pravima djeteta (1989.), Narodne novine – Međunarodni ugovori, br. br. 12/93, 20/97, 4/98, 13/98.
19. Europska konvencija o ostvarivanju dječjih prava, Narodne novine – Međunarodni ugovori, br. 1/10, 3/10.
20. Konvencija o kontaktima s djecom, Narodne novine – Međunarodni ugovori, br. 7/08, 1/09.
21. Ustav Republike Hrvatske, Narodne novine, br. 56/90, 135/97, 08/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10, 05/14.
22. Obiteljski zakon, Narodne novine, br. 103/15, 98/19, 47/20, 49/23.
23. Zakon o državnim maticama, Narodne novine, br. 96/93, 76/13, 98/19, 133/22.
24. Zakon o parničnom postupku, SL SFRJ 4/77, 36/77, 6/80, 36/80, 43/82, 69/82, 58/84, 74/87, 57/89, 20/90, 27/90, 35/91, i NN 53/91, 91/92, 58/93, 112/99, 88/01, 117/03, 88/05, 02/07, 84/08, 96/08, 123/08, 57/11, 148/11, 25/13, 89/14, 70/19, 80/22, 114/22.
25. Zakon o općem upravnom postupku, Narodne novine, br. 47/09, 110/21.
26. Zakon o medicinski potpomognutoj oplodnji, Narodne novine, br. 86/12.
27. Ovršni zakon, Narodne novine, br. 112/12, 25/13, 93/14, 55/16, 73/17, 131/20, 114/22.
28. Ustavni zakon o Ustavnom sudu Republike Hrvatske, Narodne novine, br. 99/99, 29/02, 49/02.
29. Odluka i Rješenje Ustavnog suda Republike Hrvatske broj: U-I-3941/2015 i dr. od 18. travnja 2023. i dva izdvojena mišljenja sudaca, Narodne novine, br. 49/2023, (830), odluka, 8.5.2023.

Sudska praksa:

30. „*Mikulić protiv Hrvatske*“, zahtjev br. 53176/99 (presuda od 7. veljače 2002.).
Dostupno na:
<https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22:%5B%22mikuli%20C4%2087%22%5D%2C%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22%2C%22CHAMBER%22%5D%7D>
31. „*Krušković protiv Hrvatske*“, zahtjev br. 46185/08 (presuda od 21. lipnja 2011.).
Dostupno na:
<https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22:%5B%22kru%20C5%20A1kovi%20C4%2087%22%5D%2C%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22%2C%22CHAMBER%22%5D%7D>
32. „*Habulinec i Filipović protiv Hrvatske*“, zahtjev br. 51166/10 (presuda od 4. lipnja 2013.)
Dostupno na:
[https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22:%5B%22%20HABULINEC%20AND%20FILIPOVI%20C4%2086%20v.%20CROATIA%20-%20\[Croatian%20Translation\]%20by%20the%20Republic%20of%20Croatia%20\(Office%20of%20the%20Agent\)%22%7D%7D](https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22:%5B%22%20HABULINEC%20AND%20FILIPOVI%20C4%2086%20v.%20CROATIA%20-%20[Croatian%20Translation]%20by%20the%20Republic%20of%20Croatia%20(Office%20of%20the%20Agent)%22%7D%7D)

Mrežni izvori:

33. European Court of Human Rights, Council of Europe: „Violations by Article and by State 1959-2022“, dostupno na:
<https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=reports&c=>
34. European Court of Human Rights, Council of Europe: „The ECHR in 50 Questions (Croatian) - ESLJP u 50 pitanja“, (2013.), dostupno na:
http://www.echr.coe.int/Documents/50Questions_HRV.pdf
35. European Court of Human Rights, Council of Europe, Public Relations Unit: „The ECHR and Croatia - Facts and figures“, (2023.), dostupno na:
https://www.echr.coe.int/Documents/Facts_Figures_Croatia_ENG.pdf

Izjava o izvornosti

Ja, Maja Pehar pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključiva autorica diplomskog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristila drugim izvorima do onih navedenih u radu.

Maja Pehar, v.r.